

Валерій ЛЕВЧЕНКО

ХРЕСНИЙ ШЛЯХ КРЕМЕНЕЦЬКОЇ МАДОННИ

Про повернення до Кременця одного з найцінніших мистецьких шедеврів України — скульптури Матері Божої, відомої як Кременецька Мадонна роботи учнів, а ймовірно, і самого Іоана Пінзеля, вперше заговорили у 2012 році. Сьогодні ця тема відроджується, набуває

особливої актуальності і виноситься на широкий загаль. За короткий час вона встигла не лише знайти підтримку в органів влади, громадських діячів, а й стала важливим елементом культурного життя міста і краю, культурних взаємин з нашими сусідами.

Під час традиційного українсько-польського культурно-мистецького форуму «Діалог двох культур-2012» мистецтвознавці двох країн прийшли до

спільного висновку, що у Кременці необхідно відновити постамент Кременецької Мадонни, що до початку 50-х років минулого століття був розташований навпроти єзуїтського колегіуму. Тоді Кременецька РДА та районна рада звернулися до Міністерств культури Польщі та України з проханням розпочати роботи з відновлення постаменту. Польська сторона не відмовилася, але думка закордонних колег була наступною: роботи повинні розпочати українці як власники такого головного культурно-мистецького спадку.

Варто згадати, що у Польщі існує ціла система грантів та фондів, які фінансують відродження історичних пам'яток. Проте, аби вони взяли до уваги, замало загальних висновків мистецтвознавців щодо культурної значущості пам'ятки зображуваного мистецтва. Необхідно мати бодай проектно-кошторисну документацію.

Ініціатори відродження скульптури на-

голошують на тому, що Кременецьку Мадонну саме реконструюватимуть, а не реставруватимуть. Це суттєва різниця. Адже останнє передбачає детальне відтворення скульптури, навіть із того ж виду матеріалу, з якого був створений оригінал. Реконструкція залишає простір для вибору сучасного матеріалу, наприклад, досить стійкого до впливу зовнішніх чинників штучного мармуру. До того ж дозволяються незначні відхилення у самій роботі.

На рівні районного керівництва вже неодноразово обговорювалися можливості реконструкції найціннішої частини єзуїтського колегіуму, а саме балюстради, у центрі якої стояла скульптура Божої Матері.

Кременецька Мадонна — це не лише один із забутих символів Кременця, а й оберіг нашого міста, котрий кременчани, на жаль, свого часу втратили. За інформацією польських джерел 1932 року видання, які зроблено на основі хронік єзуїтів, у культурно-мистецькому значенні зображення Мадонни з постаментом і з балюстрадою вартує більше, ніж весь комплекс споруди Кременецького колегіуму. Крім того, єзуїти не будували культові споруди абиде. Вони ретельно підбирали для цього енергетично сильні місця, котрі мали Божу благодать. Доки ми не відбудуємо балюстраду із постаментом Мадонни, контур єзуїтського колегіуму не буде замкнутим та завершеним.

Має право на існування символіка, за якою відродження Мадонни сприятиме відродженню Кременця у такому статусі, яким він був понад два століття тому, коли місто називали «Волинськими Афінами».

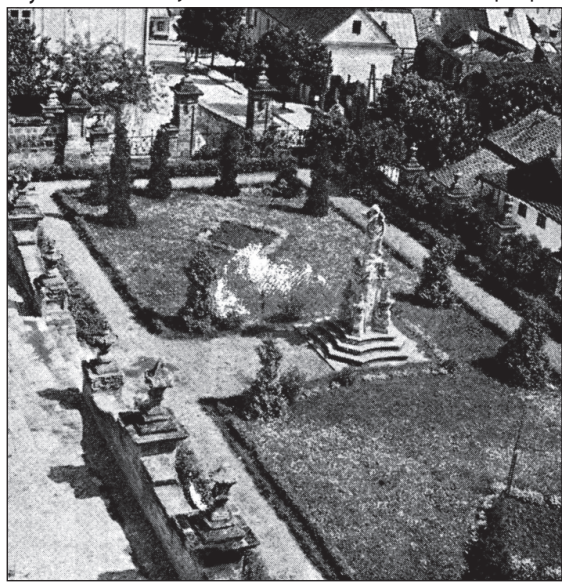
Що стосується появи скульптури Божої Матері, або Кременецької Мадонни, вона була встановлена у 1762 році. Офіційно автор не

відомий. Припускають, що він був учнем знаменитого Іоана Георгія Пінзеля, а можливо, до створення докладалася й рука майстра. За оцінками фахівців, балюстрада з Мадонною є найціннішою, найбільш художньою завершеною частиною комплексу єзуїтського колегіуму. Скульптура вже тоді вважалася символом Кременця. За однією версією, вона була зруйнована у 50-х роках ХХ століття в період «воєнного атеїзму». За іншою — Мадонну спочатку перевезли на територію нинішнього жіночого Богоявленського монастиря, звідки вона безслідно зникла й, можливо, загубилася назавжди в одній із приватних колекцій цінителів прекрасного. Причому в прямому сенсі слова. Адже вартість однієї роботи Пінзеля — це мільйони євро. Кілька токів тому легендарну скульптуру св. Онуфрія роботи Іоанна Георгія Пінзеля, що зберігалася у храмі с. Рукомиш біля Бучача, оцінили перед поїздкою до Паризького Лувра у 10 млн. доларів. Французи ж тоді визнали, що це не остаточна ціна. І неточною вона могла бути не у бік зменшення...

Якщо колись якимось дивом (а до реалізації такого дива ми зобов'язані прикласти максимум зусиль) оригінал Кременецької Мадонни віднайдеться, це стане сенсацією у культурно-мистецькому світі. А розпочинати, вважаємо, необхідно з роботи над створенням гідної копії. Оскільки у витворі мистецтва поєднана культура двох народів — українського і польського, то повернення її нащадкам має відбуватися спільно. Йдеться не лише про виготовлення проектно-кошторисної документації на відновлювальні роботи по постаменту, врегулювання питання із земельною ділянкою, на якій розташована балюстрада із скульптурою Божої Матері, а й можливі шляхи співпраці та співфінансування під майбутні роботи.

Схоже, до обговорення цієї теми повертатимуться ще не раз, залучатимуть фахівців з архітектури, художників, істориків, мистецтвознавців і, звичайно, представників духовенства. Чи постане перед колишнім єзуїтським костелом, а тепер православним храмом Преображення Господнього Кременецька Мадонна, залежить, безсумнівно, від бажання та зусиль самих кременчан.

Повернення символу християнської віри і духовного оберега Кременця стало би потужним початком здійснення програ-

ми відновлення втрачених пам'яток історії, культури й архітектури нашого міста, а далі, в перспективі, — відтворення "Пантеону святих" (дванадцяти скульптур навколо Мадонни з балюстрадою), "Маленького Версалу" (ринкової площі у Кременці), церкви доби князя Володимира-Хрестителя на Замковій горі та інших наших святинь, які необхідно відновити і зберегти для нащадків.

ПРО ВЕЛИКОГО МАЙСТРА,

учні якого могли бути авторами Кременецької Мадонни

Біографічні відомості про майстра майже відсутні. Його етнічне походження, місце і час народження, також обставини появи в Галичині та смерті наразі невідомі. В середині 1740-х років він з'явився при дворі магната Миколи Потоцького, який став його головним замовником і патроном. 13 травня 1751 року одружився у Бучачі із вдовою Маріанною Єлизаветою Кейтовою з родини

Маєвських. Від цього шлюбу мав двох синів — Бернарда (1752) і Антона (1759).

Протягом 1750-60-х років (переважно спільно з архітектором Бернардом Меретиним) працював у Львові, Ходовичах (тепер Львівська область), Городенці, Гвіздці (нині Івано-Франківська область), Монастирську (костел Успіння Пречистої Діви Марії, спільно з Антоном Штилем), Бучачі (обидва — сучасна Тернопільська область). Для творів И.-Г.Пінзеля характерна велика емоційність та динаміка, надання створеним формам життєвих рис.

В 1756 — 1757 роках разом з Яном Гертнером виконав бічні вівтарі святого Яна де Мата і святого Фелікса Валуа в Монастирі

тринітаріїв (Львів).

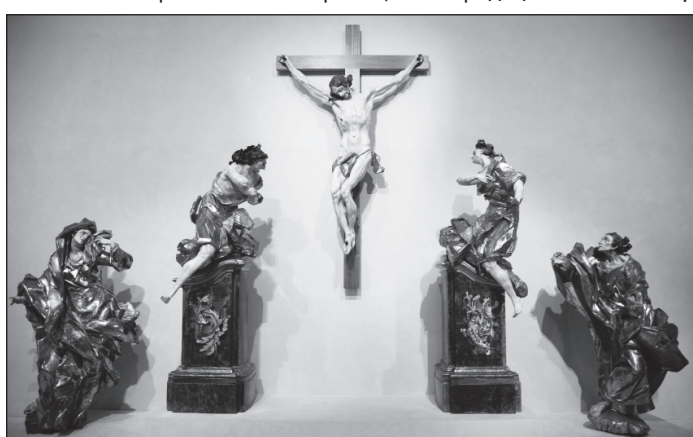
За наявними документами, 24 жовтня 1762 року Єлизавета Пінзель втретє вийшла заміж за Беренсдорфа. Отже, Пінзель, імовірно, помер до цієї дати (близько 1761 року, певно, у Бучачі).

Очевидно, майстер походив з Чехії, про що свідчить схожість його творів із творами митців празької школи. Прибув до Польщі в кінці 1740-х на запрошення Бернарда Меретина для виконання різьбярських робіт в проєктованих архітектором на замовлення Миколи Потоцького будівлях. У 1759 — 1761 роках виконав монументальні статуї святих Атанасія, Леона, кінну статую святого Юра. У 1761 р. Микола Потоцький замовив різьбярські роботи в новому Домініканському костелі Львова. За виконання цих робіт взявся Пінзель.

Поява Пінзеля сприяла розвитку талантів Томаша Гуттера, Конрада Кутченрайтера, Єжи Маркварта, Христіана Сейнера, Себастьяна Фесінгера, спрямувала їх творчість у напрямку розквітлого рококо. Варстат Пінзеля, який провадився, найправдоподібніше, в Бучачі, сприяв появі (крім Антона Штиля, Фабіяна Фесінгера, Яна Непомуцена Бехерта) таких чільних майстрів молодшої генерації львівської різьбярської школи на чолі з Антоном Осинським, Іваном та Матвієм Полейовськими, Іваном Оброцьким, Франциском Олендзьким.

Серед робіт митця — кам'яні монументальні скульптури святого Яна Непомука (1750 р.) і Богородиці (1751 р.) у Бучачі; кам'яні скульптури для парапету Бучацької ратуші; Святий Юрій (на парапеті собору святого Юра у Львові) та Святий Леон і Атанас (статуї покровителів родини Шептицьких на соборі святого Юра у Львові); Святий Вікентій та Франциск Борджа; скульптури Козака і Невільника, що розриває пута; вівтар костелу Непорочного Зачаття Діви Марії та колона зі статуєю Пречистої Діви

Марії у Городенці; внутрішнє оздоблення костелів Устя-Зеленого та Гвіздця; Розп'яття для костелу святого Мартіна у Львові; скульптури Благовіщення, Вознесіння, Жертвоприношення Авраама, Богородиця зі

сцени Розп'яття, Розп'яття; Цар Соломон; Святий Онуфрій та, імовірно, інтер'єр костелу бернардинців у Бережанах.

Широкою є географія місцезнаходження робіт Іоана Пінзеля. В Україні зберігаються 63 твори: 40 — у Львівській галереї мистецтв (Музей Пінзеля), 15 — в Тернопільському обласному краєзнавчому музеї, 6 — в Івано-Франківському художньому музеї, 1 («Добрий Пастир») — у Національному музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття (Коломиця), 1 (статуя біля костелу Непорочного Зачаття Діви Марії) — в Городенці.

У Польщі знаходиться Розп'яття із костелу Всіх Святих у Годовиці, вивезене під час переселення поляків (тепер — у Вроцлавському костелі). Враховуючи те, що пластичні ескізи не лише Пінзеля, а й інших скульпторів Львівської школи не збереглися до нашого часу, особливо важливою і щасливою подією стала поява на баварському мистецькому ринку восени 1999 року шести боцетів, які вважалися «чеськими» за походженням. Всі шість можна віднести до творчості Іоанна Георгія Пінзеля. Вони були придбані Ба-

варським національним музеєм в Мюнхені.

16 листопада 2014 року в Бучачі освячений пам'ятник І.Пінзелю (скульптор — Роман Вільгушинський, меценат — Василь Бабала).

Дослідження творчості скульптора здійснене в окремих наукових працях Бориса Возницького: "Микола Потоцький, староста Канівський та його митці, архітектор Бернард Меретин і сніцар Іоанн Георгій Пінзель (Львів, 2005) та «Іоанн Георгій Пінзель. Скульптура. Перетворення» (Київ, 2007).

Знайшов своє місце Пінзель і в художній літературі: у Києві 2007 року вийшли романи Євгенії Кононенко "Жертва забутого майстра" і Володимира Єшкілева "Втеча майстра Пінзеля".

На вшанування пам'яті митця у Львові засновано Музей Пінзеля, де постійно відбуваються

виставки мистецьких робіт. З 21 листопада 2012 до 25 лютого 2013 р. у Луврі відбулася виставка робіт Івана Пінзеля. Національний банк України, продовжуючи серію «Видатні особистості України», 29 листопада 2010 року ввів в обіг ювілейну монету «Іоанн Георгій Пінзель» номіналом 5 гривень, що виготовлена зі срібла, масою 15,55 г, діаметром 33

мм (тираж 5000 шт.). У 2010 році "Укрпошта" випустила в обіг поштові марки «Іоанн Георгій Пінзель. Богоматір» та «Іоанн Георгій Пінзель. Ангел».